

TANÍTSUNK HANGSZERJÁTÉKOT

Hangszertanítás az értelmileg akadályozott gyermekeknél

FABÉNYI RÉKA

Egy régebbi tanulmányomban – Fejlesztő Pedagógia 17. évf. 2006. 2. számában – már írtam az értelmileg sérült gyermekek zenei neveléséről, a Kodály-módszer adaptálásáról és ezen belül egyik fontos mozzanatáról a kotta olvasásáról, hangszerjátékról és a legmagasabb fokú együtt muzsikálásról, a zenekarban való játékról.

Most mégis úgy gondolom, hogy érdemes külön e témát kifejteni, mert a gyakorlat azt mutatja, hogy egyre több gyógypedagógus kolléga érdeklődik a módszer iránt, egyre több intézményben vezetik be, vagy már alkalmazzák a *speciális színes-kotta módszerrel* történő hangszertanítást. Sok érdeklődő kolléga keres meg különböző, a témához kapcsolódó kérdésekkel, valamint egyre több végzős fiatal írja a főiskolákon, egyetemeken szakdolgozatát e témából.

Egy kis történeti áttekintés a módszerről:

A speciális színes-kotta módszer, régebbi nevén az ULWILA-módszer, egy mai is élő, német gyógypedagógus-zenésztől származik, Heinrich Ullrich-tól.

Az ULWILA egy mozaikszó, a módszer kitalálójának nevéből: **U**llrich-ból, **W**illibald professzoréból, aki a németországi egyetemen mindezt felkarolta, valamint **L**andshut város nevének a kezdőbetűiből alakult ki.

Azóta – különböző problémákból adódóan – inkább a HU'-s (Heinrich Ullrich módszere) jelölést alkalmazzuk, illetve a *Speciális színes-kotta módszer* elnevezést használjuk.

Magyarországra lassan több mint 15 évvel ezelőtt egy magyar gyógypedagógusnő, Vető Anna adaptálta. Ezzel egy időben alapította meg a ma is kiválóan működő „A Zene Mindenkié” Egyesületet, ahol sérült gyermekek és fiatalok tanulnak muzsikálni.

Az egyesületben az egészen kicsik tanításától kezdve, a különböző kezdő és haladó csoportok, zongoraoktatás, valamint a Parafónia Zenekar működik.

(A Zene Mindenkié Egyesület: Kájoni János Ferenc Ház. 1025 Budapest, II. Szilfa utca 4. www.parafonia.hu)

Az érdeklődők az egyesület zenei munkájába előzetes egyeztetés alapján betekintést kaphatnak.

A ZENEI NEVELÉS FONTOSSÁGÁRÓL, A FEJLESZTÉSI TERÜLETEKRŐL

Kicsit kitérve a hangszertanítás témaköréből, igyekeztem rendszerezni a zenei nevelés területeit és feladatait. E rendszerezés tágabb témakört ölel fel, mint maga a hangszertanítás, kiterjed a zenei nevelés egészére.

Segítséget nyújthat a zenei egyéni fejlesztési tervek, valamint a zeneterápiás foglalkozások tervezéséhez.

Az előző tanulmányomból idézve:

„Tudományosan bizonyított tény, hogy a zenének óriási fejlesztő hatása van. A rendszeres zenei foglalkozás jótékony hatással van a gyermekek más területeken nyújtott teljesítményére is.

E hatás az értelmileg sérült embereknél még hatványozottabban jelentkezik.

A zene által érzelmi életük, intellektuális, megismerő tevékenységük fejlődik. Valamennyi tevékenységben, így az iskolai élet egészében – később a felnőtt életükben is – eredményesebbek lesznek.

A legfontosabb pedig az, hogy az énekléssel, hangszerjátékkal átéljük a zenélés örömét!”

Pedagógiai munkánkban fő feladatunknak tekintjük a tanítványaink harmonikus, sokoldalú személyiségfejlesztését, figyelembe véve a sérültség fokait. Ezt különböző pedagógiai ráhatásokkal, eszközökkel, terápiákkal érthetjük el a gyermek egyéni fejlődéséhez mérten, és az egyéni üteméhez igazodva.

Esetünkben a személyiség fejlesztéséhez, a rehabilitációhoz és a rehabilitációhoz a zene eszközeit hívjuk segítségül.

Két nagy területről beszélhetünk:

- I. A zenei neveléssel összefüggő általános fejlesztési területekről.
- II. A zenei képességfejlesztés területeiről.

I. Zenei neveléssel összefüggő általános fejlesztési területek

1. Fiziológiai és testi fejlesztés:

a) Nagymozgások, testtartás:

- Helyes testtartásra nevelés
- Helyes légzéstechnika fejlesztése
- Nagymozgások fejlesztése a hangszerjáték-nál
- Állóképesség fejlesztése

b) Finommotorika:

- Kéz használatának ügyesítése, kéz izmainak fejlesztése, erősítése
- Ujjak differenciálása
- Szem-kéz koordinációja
- Hangszerhasználat, hangszerek megszólaltatása

2. Kognitív képességek fejlesztése:

a) Érzékelés, észlelés fejlesztése:

1. Vizuális percepció:

- szemmozgás fejlesztése
- szemfixáció fejlesztése
- vizuális ritmus fejlesztése
- vizuális memória fejlesztése
- alakkonstancia, színkonstancia (kották hangjainak jelölése)
- téri orientáció (kottaolvasás: balról-jobbra)

2. Auditív percepció:

- zenei hangok, zörejek, hangszerek hangjának felismerése, megnevezése
- hangszerek hangjának azonosítása, megkülönböztetése
- hangforrás helyének érzékelése

b) Gondolkodás fejlesztése:

- Ismeretek bővítése
- Feladatmegértés képességének fejlesztése
- Feladatmegoldási készségek fejlesztése
- Ismeretek bővítése (Zenei ismeretek, általános ismeretek)

c) Figyelem fejlesztése:

- Tartós figyelem fejlesztése
- Koncentrációs készség fejlesztése

- Megosztott figyelem fejlesztése (Szöveg, dal, hangszerjáték, mozgás, vezénylőre való figyelés)

d) Emlékezet fejlesztése:

- Rövid és hosszú távú emlékezet fejlesztése
- Zenei memória fejlesztése

e) Képzelet fejlesztése:

- Zene befogadása, zene hallgatása során
- Zene reprodukálása a képzelet segítségével (mozgásban, táncban, vizuális kifejezésben – festés, rajz, mintázás stb.)

3. Pszichés fejlesztés:

- Érzelmi, akaratú élet fejlesztése
- Magatartás, viselkedés fejlesztése
- Kitartás fejlesztése
- Monotóniatűrés fejlesztése
- Önkifejezés fejlesztése
- Zenei érzelmek formálása
- Zenei ízlés fejlesztése
- Érzelmi reakció a zenére
- Emocionális önkifejezés képessége a zenében

4. Szociális viselkedés:

- Társakhoz, felnőttekhez való viszony
- Alkalmazkodás fejlesztése
- Önállóságra nevelés
- Együttműködésre nevelés
- Empátia, tolerancia fejlesztése
- Szabálytudat fejlesztése
- Fegyelmezett magatartásra nevelés
- Magabiztos előadásmódra való nevelés

5. Beszédfejlesztés, anyanyelvi nevelés:

- Kommunikációs készség fejlesztése
- Beszédkészség fejlesztése
- Artikulációs készség fejlesztése
- Beszédmegértés fejlesztése
- Szókincsbővítés (passzív és aktív szókincs bővítése)
- Beszédtempó fejlesztése

II. Zenei képességfejlesztés területei

1. Zenei ismeretek fejlesztése:

1. Dalkincs bővítés:

- Magyar és más népek gyermekdalai, mondókák, magyar és más népek népdalai, klasszikusok, műdalok, régi korok történelmi dalai, táncai

2. Speciális színeskotta olvasása:

- Hangok színe, neve
- Hangok relatív szolmizációs nevei (dó, ré, mi, fá, szó, lá, ti)

- Hangok kézjele
- 3. Zenetörténeti ismeretek:
 - Zenetörténeti korok az idősíkon
 - Zenetörténeti korok megnevezése
 - Zeneszerzők
- 4. Zenehallgatás:
 - Klasszikus művek, népdalok, népi feldolgozások, egyéb műfajok

2. Zenei készségek, képességek fejlesztése:

1. Éneklési készség fejlesztése:
 - Tiszta intonálás, tonalitás
 - Kezdőhang tiszta átvétele
 - Zenei ambitus szélesítése
 - Érthető, szép szövegmondás énekkel
 - Zenei artikuláció
 - Önálló éneklés
 - Együtténeklés készsége
 - Éneklés saját hangszeres kísérettel

2. Ritmusérzék fejlesztése:

Metrumérzék fejlesztése:

- Egyenletes lüktetés érzékelése
- 2-es, 3-as lüktetés
- Ütemhangsúlyok érzékelése
- Szünet érzékeltetése

Ritmusfejlesztés:

- Dalok, mondókák ritmusa
- Ritmusvisszhang
- Ritmus osztinató

Tempóérzék fejlesztése:

- Tempó átvétele, megtartása
- Gyors–lassú, gyorsabb–lassabb
- Fokozatos gyorsítás–lassítás

Speciális színeskotta ritmusolvasása

- Egyszerű ritmusok
- Ritmuskombinációk
- Szünetjelek
- Hangsúlyok érzékelése
- Ütemszám olvasása
- Egyéb zenei jelek: ismétlő jelek, fermata, coda

3. A zenei hallás fejlesztése:

- Magas–mély reláció érzékeltetése:
 - Oktáv–kvint távolságban
 - Dallamvonal térbeni mutatása
- Halk–hangos különbsége: megszólaltatása énekkel, hangszeren
- Dallamfelismerés fejlesztése: énekről, hangszerről, audio eszközökről
- Zenei emlékezet fejlesztése: dallamrészletek alapján
- Belsőhallás fejlesztése: dallambújtatással

- Hangszínek felismerése. Zörej és zenei hangok, egyéb hangok

4. Térformák mozgásformák tánc:

- Játékos, utánzó mozdulatok
- Népi játékok, körjátékok, dramatikus játékok, táncok

5. Zenei formaérzék:

- Dallammotívum, dallamvisszhang fejlesztése
- Ritmusmotívum, ritmusvisszhang fejlesztése

6. Zenei alkotóképesség, improvizációs készség fejlesztése:

- Zenei kérdés-felelet
- Dallam kitalálás: énekkel, hangszerrel

7. Hangszerhasználat:

- Ritmushangszerek használata
- Speciális hangszerjáték
- Zenekari játék
- Zongorajáték
- Szerialitás (hangok sorrendisége)

Ez a felosztás segítséget nyújthat a különböző tervezésekhez, fejlesztési tervek készítéséhez.

Ha az olvasó figyelmesen végigolvassa a felosztást, észreveheti, hogy zenei nevelésünkben, a gyermekek személyiség fejlesztésébe a hangszertanulás is benne foglaltatik.

A következőkben e témát fejteném ki.

II. ZENEI ÍRÁS-OLVASÁS A GYÓGYPEDAGÓGIÁN:

A zenei írás-olvasás összetett, komplex, nehéznek mondható feladat. Zenei készségek, képességek együttesének jól működésére van hozzá szükség. A hagyományos öt-vonalra írt kotta olvasása bizony bonyolult dolog, kiváltképp gyermekeink számára.

A gyógypedagógián – főként az értelmileg akadályozott tanítványoknál – sok esetben pont ezek a zenei és egyéb képességek, készségek hiányoznak ahhoz, hogy mindez jól működjön. Épp ezért tanítványainkat ilyen nehéz feladattal terhelni felesleges, hiszen egyáltalán nem biztosított a siker és az öröm.

Hallás utáni zenei írással nem foglalkozunk, de a kotta olvasásával azonban lehetőségünk nyílik arra, hogy gyermekeink is megtanulhassák ezt.

1. A Speciális színes-kotta módszer

Miért jó, ha zenei nevelésünk feladatai közé betervezzük e módszer tanítását?

- Megtanulhatnak általa gyerekeink kottát olvasni, hangszeren játszani, együtt muzsikálni, fejlődnek zenei és egyéb képességeik, részképességeik, bővülnek ismereteik, átélhetik a zenélés örömét.
- Javul a kedélyállapotuk, örömmel tölti el őket a zenélés.
- Felszabadultabbá válnak, oldódnak gátlásaik.
- Türelmesebbé válnak, kialakul bennük a muzsika tisztelete.
- Lehetőségük nyílik az önkifejezésre, improvizálhatnak.
- A sok gyakorlással fejlődik kitartásuk és monotóniatűrésük.
- A zenélés feszültséglevezető, szorongásoldó hatása érvényesül.

Még nagyon sok pozitív dolgot lehetne felsorolni, ami a zenélés által átalakul, fejlődik a személyiségükben.

Azonban nézzük meg magát a módszer lényegét, hogy milyen jelöléseket kell megismernünk, alkalmaznunk és megtanítanunk a színes-kottában:

A zene elemei a speciális színes-kottában:

1. Hangok jelölése
2. Ritmus jelölése
3. Ütemek, hangsúlyok
4. Melódia
5. Egyéb zenei jelölések

1. Hangok jelölése

A módszer egyszerűsége és lényege abban rejlik, hogy a hangok helyét és magasságát színek, színes kis körök, illetve geometriai ábrák jelölik, amik megtalálhatóak a gyerekek kottaiban, valamint a hangszeriken egyaránt.

Ahogy a hangok magasodnak, a színek is úgy világosodnak. Így a sötét fekete színtől eljutunk a világos citromsárga színig.

A színek tanulását megkönnyíti, ha valamihez kötjük a színeket.

Később nagyon jó játék lehet a „Fejezd be...” című játék. A pedagógus elkezd: „Fekete, mint a ...” a gyermek befejezi: éjszaka, szén, tábla, ceruza stb. Több gyerekkel is játszható egyszerre. Nagyobb gyerekek zálogot is adhatnak, ha nem tudnak már több tárgyat stb. mondani az adott színnel. Természetesen a zálogok kiváltása is zenei feladat lesz, amit ők maguk is kitalálhatnak társainak.

Az alaphangok és színei:

A módszer hangjai C-dúrban:

- C – dó – fekete, mint az éjszaka.
- D – ré – barna, mint a föld
- E – mi – kék, mint az ég
- F – fá – zöld, mint a fű
- G – szó – piros, mint a virág /rózsa/
- A – lá – narancssárga, mint a gyümölcs (narancs)
- H – ti – citromsárga, mint a Nap

Láthatjuk, ez hét hang a skálából. Ezekkel a hangokkal gyermekdalok, egyszerűbb népdalok már lejátszhatók, akár kísérettel együtt is. (Forrai Katalin: *Ének-zene az óvodában* c. könyvét használhatjuk.)

A magas és a mély skálák hangjainak jelölése:

Több hangból álló dalokhoz, népdalokhoz bővíteni kell a skálánkat. A hangjaink az alaphoz képest mélyülhetnek és magasodhatnak.

A színes-kotta módszer a következőképpen jelöli:

– A magas hangok színeibe fehér-pötty kerül:

– A mélyebb hangok színeibe fekete-pötty kerül:

Így három oktávnyi hangterjedelmet kapunk:

kisoktáv

egyvonalas oktáv

kétvonalas oktáv

A hangszerünk hangjait is így kell felszíneznünk.

A félhangok jelölése:

A gyermekdalok, népdalok játszása után bővíthetjük a repertoárunkat klasszikus zenével is. Egyszerűbb kis menüettekkel, műdalokkal, dalokkal, régi táncokkal.

Ehhez azonban sok esetben már a félhangokra (módosított hangokra) is szükségünk van.

(A könnyebb érthetőség kedvéért gondoljunk félhangként a zongora fekete billentyűire. Eddig a fehér billentyűket tárgyaltuk.)

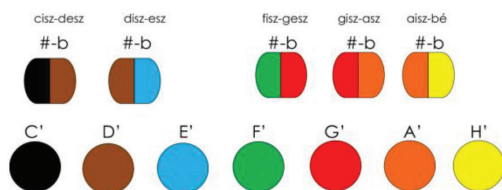
A színes-kotta egyszerűen oldja meg.

Egyszerűen megfelel a hangokat, s így a körlap egyik és másik fele különböző színű lesz.

Nézzünk egy példát a *fisz-hang* jelölésére.

A fisz-hang az F-hang (zöld ●) és a G-hang (piros ●) között van. A fisz-hang körlapjának egyik fele így zöld, a másik fele pedig piros lesz.

A hangok magasságát és mélységét itt is a fehér, illetve fekete pöttyökkel jelöljük.

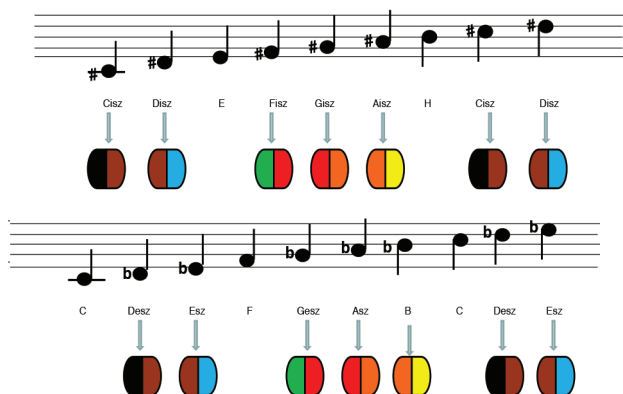

1. ábra: Színes-kotta félhangjai

Ez a metódus természetesen a skálánk összes hangjára igaz.

A félhangok az eredeti hangok módosításai vagy felfelé (#) egy kisszekunddal, vagy lefelé (b) egy kis-szekunddal. A zene ezeket a hangokat enharmónikus hangoknak nevezi. Az ábrából láthatóak az enharmónikus hangpárok.

A színes-kotta nem tesz jelöléssbeli különbséget.

2. ábra:

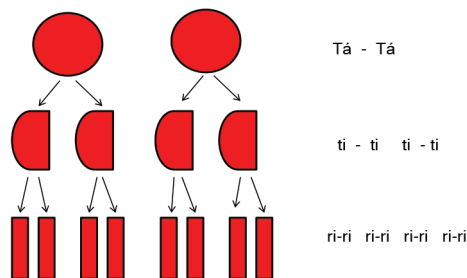
- Módosított (felemelt #) hangok az ötvonalon és színei
- Módosított (leszállított b) hangok az ötvonalon és színei

Ritmus jelölése

A zene másik fontos eleme a ritmus. Egyszerűen, a gyerekeink számára is jól érthetően jelöli a ritmust.

Alapjelölések:

- Tá – negyed érték = körlap ●
- ti-ti – nyolcad érték = félbevágott körlap, félkör-lap ◐ ◑
- ri-ri – tizenhatod érték = a félkörlap további szele-telése ◐◐ ◑◑

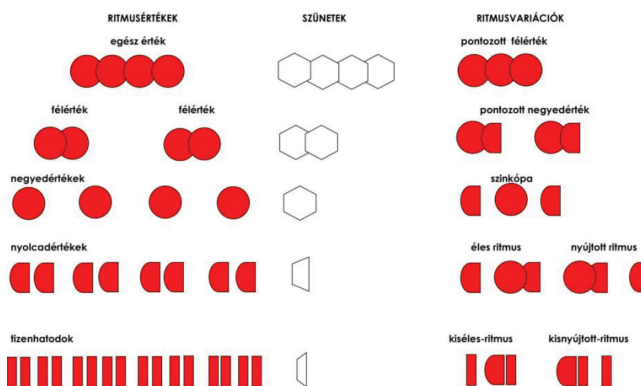
3. ábra: Ritmusértékek

A ritmusvariációk és a szünet jelölése

A ritmusvariációk a fenti elemekből épülnek fel. Például a pontozott értékek, nyújtott- és éles ritmusok, kisnyújtott- és kiséles ritmusok, szinkópák stb.

A szünet egy üres hatszögletű ábra: ⬡

Az értékeknek megfelelően a szünet ábráját is szeleteljük, vagy éppen egymás mellé rajzoljuk a hang hosszúságától, vagy rövidségétől függően ⬡⬡ ⬡.

4. ábra: Ritmus és a szünet jelölése

Az ütemek, hangsúlyok jelölése

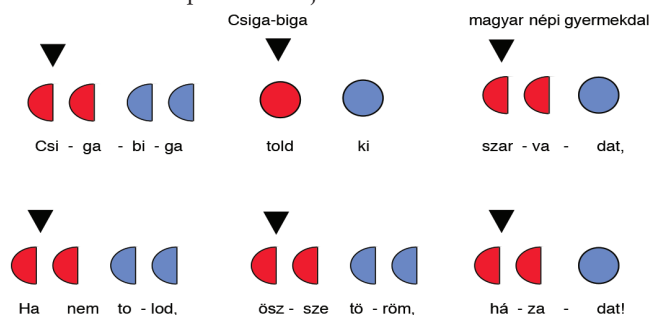
A zene szerves része a periodikus lüktetés, a *metrum*.

Az ütemnek megfelelő hangsúlyokat a körlapok fölé rajzolt fekete kis háromszögek jelzik, csúcsukkal

az ütemkezdő kottafejekre mutatva. Ezek sűrűségéből hamar megállapítható az ütemmutató ▼ 1.

(4/4-es, 3/4-es, 2/4-es ütemek)

Az alábbi kép illusztrálja az ütemszámokat.

5. ábra: Az ütemek, hangsúlyok jelölése

Haladóbb szinten, nehezebb, bonyolultabb, hosszabb színes-kották írásánál érdekesebb a háromszögeket üresen hagyni, és beleírni az ütemek sorszámát ▼.

6. ábra: Az Ütemszámok és jelzésük

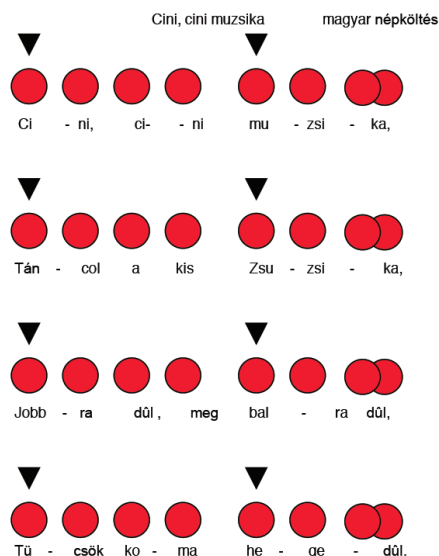
A melódia

A melódián vagy dallamon a kiválasztott és feldolgozandó művet értjük.

(Használjuk először Forrai Katalin: *Ének-zene az óvodában* c. gyermekdal gyűjteményét.)

A dalok kiválasztásánál, a hangok tanításánál egyaránt fontos a fokozatosság és az egymásra építettség betartása. A lehető legegyszerűbb dallamokkal kezdjük a kotta olvasásának a tanítását. A normál általános iskolákban is az alábbi metodikával ismertetjük meg és tudatosítjuk a hangokat.

Első lépés: A piros (szó) hang: ●

7. ábra: Cini-cini muzsika kottaképe

Az első lépéseknél az is elég, hogy egy jól ismert és kedvelt mondókát játszunk el ritmusosan csak egy hangon, általában a piros (szó) hangon.

A következő lépés: A kék (mi) hanggal való bővítés:

● Kéthangos játék: Szó-Mi

A következő lépésekben bővíthetjük a hangokat és változatosabbá tehetjük a ritmust.

A piros (szó) hang után a kék (mi) hang következik. Feljebb található a Csiga-biga gyermekdal, ahol megfigyelhetjük a kék hangok, valamint a félkörlapok (ti-ti-nyolcadok) megjelenését.

Például: Szőlj síp, szőlj, Zsipp-zsupp, Én kis kertet, Cicukám kelj fel stb.

A következő lépés: narancssárga (lá) hanggal való bővítés: ● Három hangos játék: Szó-Mi-Lá

Például: Süss fel nap, Borsót főztem, Fehér liliomszál, Kis kacsa fürdik, Kellene szép kert, Csett Pápara stb.

A következő lépés: A barna (ré) hang belépése ●

Például: Töröm, töröm a mákot, Jön a kocsi, Mackó brummog, Árkot ugrott a szúnyog, De jó a dió stb.

A következő lépés: A fekete (dó) hang belépése: ●

Például: Élías, Tóbiás, Aki nem lép egyszerre, Hinta palinta, Hold, hold fényes lánc, Háp, háp, háp stb.

A következő lépés: A zöld (fá) hang belépése: ●

Például: Cirnos cica, Ég a gyertya ég, Benn a bárány, Bújj, bújj zöld ág, Lánc, lánc, Körtéfa stb.

A következő lépés: A citromsárga (ti) hang belépése:

Például: A kassai szőlőhegyen, Kis kece lányom, János úr készül, Elvesztettem páromat, stb.

Ha az alaphangokat ismerik és tudják a gyerekek, fokozatosan bővíthetjük a hangterjedelmet a magasabb (fehér pöttyös) és a mélyebb (fekete pöttyös) hangokkal.

Végül beléphetnek a módosított hangok is, például:

Egyéb zenei jelölések

A színes-kotta átvesz a hagyományos kottából különböző jelöléseket, amit a tanítványaink is képesek felismerni, megtanulni és hangszerjátékukban alkalmazni.

Ezek a következők lehetnek:

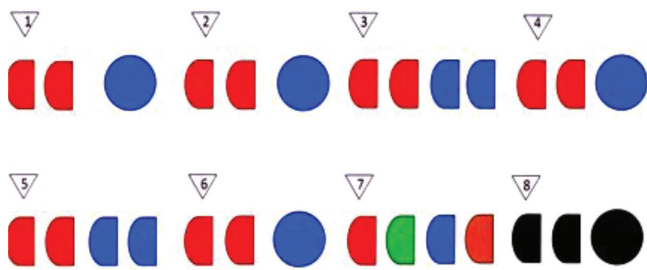
8. ábra: Egyéb zenei jelölések

ÁTVEZETÉS A SPECIÁLIS SZÍNES-KOTTÁBÓL, A HAGYOMÁNYOS ÖTVONALAS KOTTÁRA

A módszer kiválósága abban is rejlik, hogy átvezetése van a hagyományos ötvonalas kottára.

Ez azért jó, mert azoknak a gyerekeknek, akiknek a képességei engedik, nem kell megrekedniük csak a színes-kotta használatánál, hanem tovább lehet fejleszteni őket egy fokkal, és így elsajátíthatják az ötvonalas kotta olvasását is.

Az átvezetés lépéseit a *Koszorú, koszorú...* c. magyar gyermekdalon mutatom be. Maga a színes-kotta képe

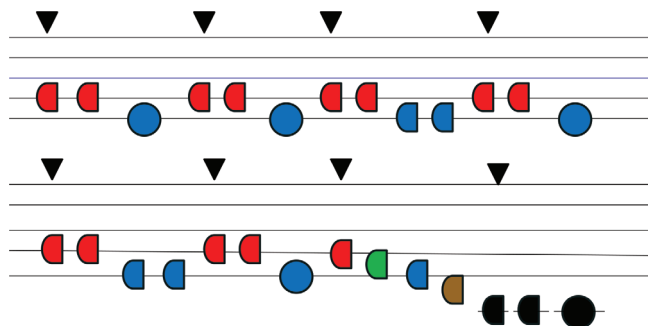

9. ábra: Koszorú, koszorú (A)

Színes-kotta ötvonalon

A színes-kotta minden jelölése megmarad, de felkerül egy nagyméretű öt-vonalra.

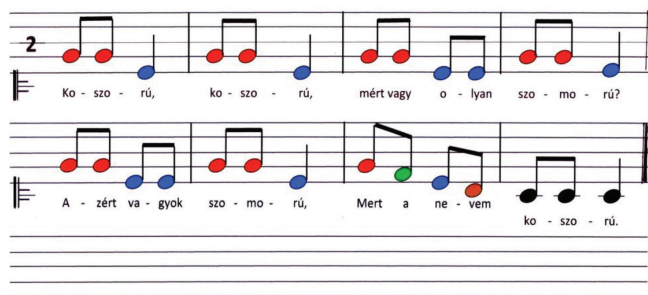
Itt a hangok magassága már térben is jól látható, követhetjük a dallam vonalat is.

10. ábra: Koszorú, koszorú (B)

Hagyományos ötvonalon színes kottafejekkel:

Ennél a fokozatnál már minden zenei jel megtalálható, de a kottafejek még színesek.

11. ábra: Koszorú, koszorú... (C)

Végül a hagyományos kotta:

Elhagyjuk a színeket, a hangjegyek feketék lesznek.

12. ábra: Koszorú, koszorú... (D)

Természetesen ennek megtanulása hosszú folyamat, sok-sok gyakorlás kell hozzá, hiszen tanítványainknak minden mozzanatot, lépcsőfokot el kell hozzá sajátítaniuk, készség szintre kell emelniük, hogy abból tovább léphessenek.

A kotta írása, szerkesztése, átiratok készítése

Amikor már gyerekeink elsajátították az alapokat, a pedagógus feladata az új művek kiválasztása, és azok formába öntése.

Hogyan is kezdjünk hozzá?

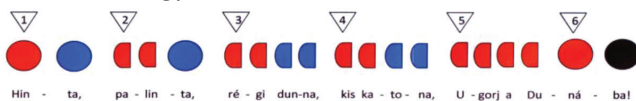
1. Kiválasztjuk az átírni való dalt.
2. Megrajzoljuk a dal színes-kotta ritmusát, egy fekvő A/4-es lapra.

13. ábra: Hinta-palinta...(A)

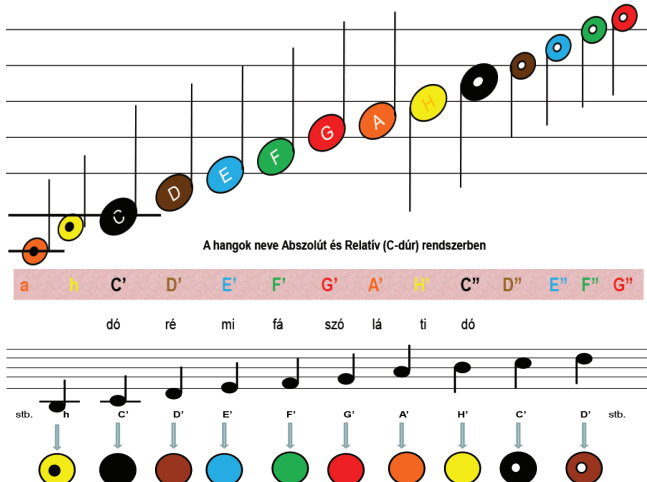
Kiszínezzük a hangokat, ellátjuk zenei jelekkel, esetleg szöveget is írhatunk alá.

Ez kerül a gyerekek elé:

14. ábra: Hinta-palinta...(B)

Ahhoz, hogy kottairásunk sikeres legyen, jól kell mi magunknak is ismernünk a speciális módszert, a hangok helyét, színét, a ritmusjelöléseket, valamint az ötvonalas kottairásmódot.

15. ábra:

Hangok helye, neve és színe az ötvonalon és a pótvonalon
Hangok az ötvonalon és színei

Ha mi magunk nem vagyunk képesek fejből leírni valamilyen dalt, válasszunk átírást például ének könyvekből, Törzsök Béla: *Zenehallgatás az óvodában*, Forrai Katalin: *Ének az óvodában* című könyvekből.

A színes-kottát kétféleképpen írhatjuk:

Kotta készítése kézzel:

Szükséges hozzá fekvő A4-es lap, különböző sablonok (különbféle nagyságú körök, félkörök, hatszög, trapéz, téglalap, háromszög) 7 féle színű filctoll és tűfilc.

Kotta készítése programmal:

Word 2010 (Word megnyitása, laprendezés, tájolás, beszúrás (alakzatok: a színes kotta jelei), kitöltés a színekkel.

Többszólamú kották, partitúrák készítése

A hangszeres játék egyik magas foka a zenekarban történő játszás, az együtt muzsikálás.

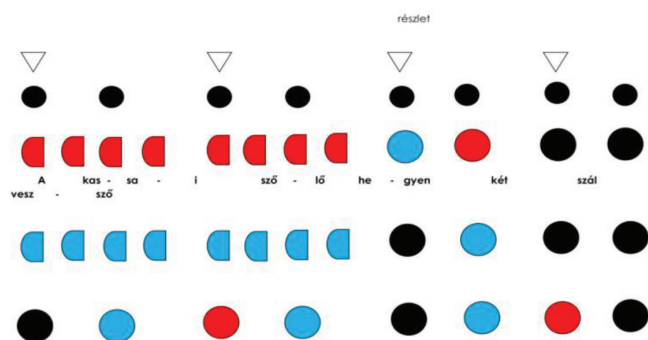
Nem is gondolnánk, hogy milyen nehéz, összetett, komplex folyamat ez, de annál nagyobb az öröm, amikor a kis közösség egymásra figyelve, különböző szólamokat játszva, zenei darabokat ad elő. Csodálatos érzés előadónak és hallgatónak egyaránt.

Ahhoz, hogy zenekarunk megszólalhasson, többszólamú kottát kell készítenünk tanítványainknak.

Jó, ha a pedagógus rendelkezik némi zenei képességgel, amivel a szólamok összhangzatát megoldja.

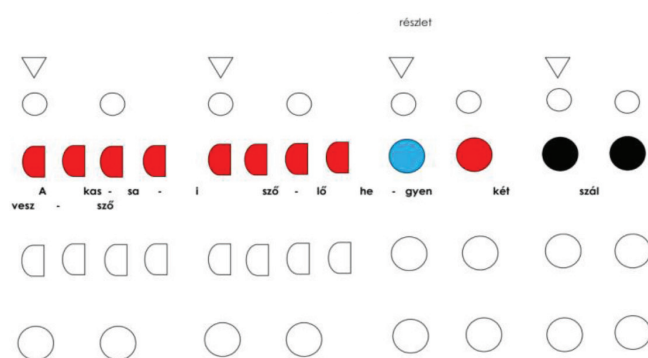
A színes-kotta képe a gyerekek előtt háromféle is lehet. Jelen esetünkben a *Kassai szőlőhegyen...* c. négyszólamú gyermekdal első sorával illusztrálom a változatokat.

- Az egyik változatnál az egész partitúra előtt lehet, de abból nehéz kiválasztania a saját szólamát, amit játszania kell és a kotta több oldalas lesz. Nehéz a mű közben lapozni.

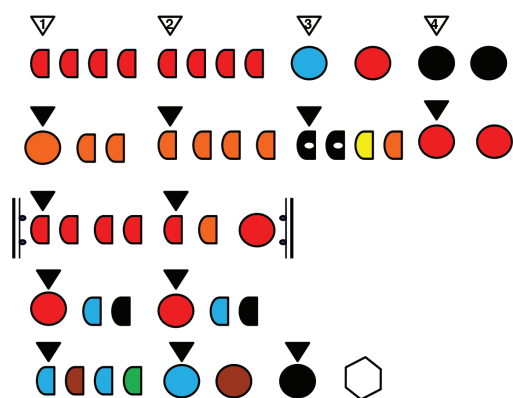
16. ábra: Partitúra 1. oldal

- Másik változatnál szintén az egész partitúra előtte van, de csak a saját szólama van kiszínezve, ami könnyítés a gyerek számára, de hátránya, hogy szintén több oldalas lesz a kotta.

17. ábra: Partitúra 1. oldal szólamonként

- Harmadik változatnál, mindenki csak a saját szólamát kapja meg, ez a leoptimalisabb megoldás főleg hosszabb műveknél.

18. ábra: Kassai szőlőhegyen

Készíthetünk partitúrákat kottairó programmal is, amit utána a számítógépen színes-kottába tehetünk át. A kottairó program neve: *Finale NotePad 2010*

A program előnye, hogy ötvonalra hangszerelhetünk vele több szólamban, különböző hangszínekkel,

visszahallgathatjuk a művünket, azonban a program pénzbe kerül. Van ugyan egy 1 hónapos próbaidő ingyenesen, de sajnos utána bonyolultságtól függően, különböző árfokozatban lehet megvásárolni.

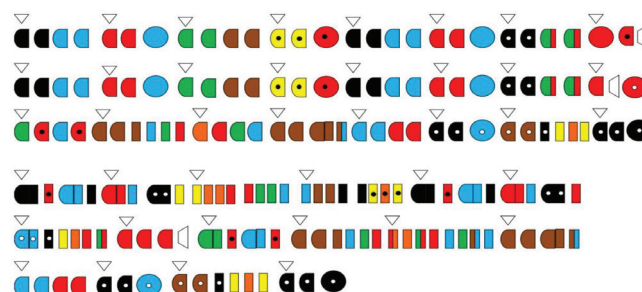
A kotta képe így néz ki:

Haydn: Üstdob szimfónia II. tétel

19. ábra: Haydn: Üstdob szimfónia II. tétel (A)

...és ugyanez színes-kottában: A kottán csak a főszólam, a dallam látható.

20. ábra: Haydn: Üstdob szimfónia II. tétel (B)

A módszerrel szinte minden műfaj átírható, megszólaltatható.

Az egyszerű gyermekdaloktól kezdve, a népdalokon, a klasszikus zenén, a régi-zenén át, egészen a könnyedebb műfajig egyaránt. Természetesen egyszerűsített, speciális átíratokra szükség van.

A Parafónia Zenekarban egy-egy mű 5-6 szólamban szólal meg. Az én dolgom (mint a zenekar vezetőjének), hogy ezeket a szólamokat megírjam, sok esetben komponáljam, úgyhogy figyelembe kell vennem a fiatalok zenei képességeit, valamint a hangszerek egyszerűségét.

Úgy kell mindezt tennem, hogy a mű megszólalásakor azt az illúziót keltsem a hallgatóságban, mintha például valóban Liszt: *Szerelmi álmok* c. műve szólalna meg.

Az olvasó ne ijedjen meg Liszt-et, vagy Haydn-t látván, a zenekar már 15 éve, sok-sok gyakorlással és fellépéssel a háta mögött működik. Természetesen a kezdetekkor 2 vagy esetleg 3 szólamú zenélés is eleendő egy zenekarban.

Segítséget nyújthat:

- Heinrich Ullrich és Vető Anna: *Színeskotta* kiadványa. (Tanári kézikönyv zeneoktatáshoz),
- valamint „A Zene Mindenkié” Egyesületben megjelent kottatárak.

A MÓDSZER SPECIÁLIS HANGSZEREI

A speciális kottarendszerhez speciális hangszerek, ún. *Ulwila-hangszerek* tartoznak. Ezek fából készült, akusztikus, puha, széphangzású hangszerek. Különlegesek abban is, hogy a színes jelölések nemcsak a kottákban szerepelnek, hanem minden egyes hangszeren, minden hang alatt-fölött megtalálhatóak.

1. Az eredeti Ulwila-hangszerek:

A hangszercsaládot három nagy csoportra lehet osztani:

1. Sípok: műanyagból és fából
2. Ütősök: a) metallofonok
b) xilofonok
c) ritmushangszerek
3. Húros hangszerek:
a) Szólóciterák
b) Akkordciterák, akkordlant
c) Nagybőgő
d) Gitár

Sípok: műanyagból és fából

- Előnye, hogy szétszedhető, hangokként bővíthető, egymáshoz illeszthető. Annyi hangot használhatunk fel, amennyi a dalban szerepel.
- Hátránya, hogy hamiskásan szólnak, és higiéniailag nem igazán jó, ha a gyerekek egymás után a szájukba veszik. Hátránya még az is, hogy komolyabb, gyorsabb tempójú művet szinte lehetetlen lejátszani rajta – különösen a műanyagban –, mert a fúvókája a furulyáéhoz hasonló.

Ütősök:

- a) Metallofonok: fémlapokkal ellátott hangszerek, dallamot és kíséretet is játszhatnak.
 - metallofonok
 - tubafonok
 - harangjátékok

b) Xilofonok: falapokkal ellátott ütős hangszerek, dallamot és kíséretet is játszhatnak. Nagyságuktól függően különböző hangfekvésben szólnak meg.

(A kisebb hangszer = magasabb –, a nagyobb hangszer = mélyebb hangfekvésű.)

Eleinte egy ütővel, majd később taníthatjuk a két ütővel való játékot is.

c) Ritmushangszerek:

A különböző darabokat színesíthetjük stílusuktól függően más-más ritmushangszerrel.

Ezek a következők lehetnek:

- dobok – különböző méretben
- bongó, konga
- csörgős-dob
- csörgők
- csukló csörgő
- triangulum
- claves
- cintányérok – különböző méretben
- csengők, csengősorok
- száncsengők
- hangolt harangok
- lovacska (nyeles két hangú)
- agogo (két hangú, recés)
- nyelesbéka
- rumbatökök
- kasztanyetta
- glisszandó síp

Húros hangszerek:

a) Szólóciterák:

Különböző hangfekvésben, kíséretre és dallamjátszásra is alkalmasak.

b) Akkordciterák:

Csak kíséretre alkalmasak, akkordokkal kísérik a darabot.

Hátránya: a dúr-, és moll-akkordok váltása nehézkes, valamint bizonyos akkordok hiányoznak a hangszerről. A hangszer egyszerűbb változatánál a tanárnak a mű megszólalása előtt kell áthangolnia a hangszert.

– Akkordlant:

Szintén kíséretre jó, különböző dúr és moll-akkordokra képes.

Minden akkord kromatikusan megszólaltatható a hangszeren. Hangszíne a gitáréhoz hasonló.

c) Nagybőgő:

Speciális alakú, 2 húros, pengetős, basszus hangszer. Inkább kíséretre alkalmas.

d) Gitár:

Speciális alakú, 4 húros, pengetős hangszer.
Kíséretre és dallam játszására is alkalmas.

Az általam vezetett Parafónia Zenekar hangszerei nem teljesen egyeznek meg az Ulwilla hangszercsaláddal. Sípokat a hamisságuk miatt, nem használunk, helyette – ha a darab úgy kívánja –, inkább a hagyományos furulyát alkalmazzuk, valamint a nagybőgő helyett egy átalakított igazi csellót szólaltatunk meg.

Az alábbiakban a Parafónia Zenekar által használt hangszerekből mutatunk be néhányat.

A Parafónia Zenekar hangszerei

Furulyák: Sípok helyett (szoprán és alt fekvésben)

Ütősök: Több hangfekvésű:

- Metallofon kromatikusan
- Xilofon kromatikusan

Húrosok:

- Akkordcitera: 7 hangon dúr-moll váltással
- Akkordlant
- Egyhúros basszus citera

Cselló: Eredeti cselló átalakítva, vonó használattal

Ritmushangszerek: Sok féle a darabhoz megfelelően.

Zenei asszisztensek, segítők

A módszerhez hozzátartozik, hogy a gyerekek mellett, illetve közöttük egy-egy zenei asszisztens, segítő üljön. Főként a nagyobb létszámú zenekarnál elengedhetetlen a gyerekek megsegítése.

Fontos, hogy a zenéhez, a pedagógiához, gyógykezeléshez értő felnőttek legyenek.

A Parafónia Zenekarban 13 fő értelmileg akadályozott fiatal mellett 7 fő pedagógus – zenészek, gyógy-pedagógusok, pedagógusok – ülnek.

A feladatuk, hogy egy hosszú pálcával segítsék a kotta követését a gyerekeknek. Erre azért van szükség, mert egy-egy hosszabb műnél a kotta sok színes geometriai ábrát tartalmaz, játék közben könnyű eltévedni.

De a gyerekek mellett ülő pedagógusok sokkal többet jelentenek számukra. Biztonságot nyújtanak nekik, segítik őket, ha kell, bátorítják, ha kell, nyugtatják, de nem utolsó sorban a karmester zenei kéréseit is tolmácsolják egy-egy fellépés alkalmával.

Sokat szoktunk mi magunk is együtt muzsikálni a zenekarral, nemcsak a gyerekek és saját, hanem remélhetőleg a hallgatóság örömeire is. Ilyenkor még nagyobb koncentrációt, összpontosítást, egymásra figyelést igényel gyerektől és tanártól egyaránt, hogy a mű szépen, hibátlanul szólaljon meg.

Kiknek ajánlott a módszer?

Mindenekelőtt értelmileg akadályozott gyerekeknek, fiataloknak, felnőtteknek, mert ez a módszer számukra is egyszerű, érthető és megtanulható. Elsajátítása után jól tudják alkalmazni, képesek arra, hogy hangszeren játszanak, hogy együtt muzsikáljanak.

Ájánlható lenne normál óvodában is, ahol az énekzene foglalkozásokon a kicsik a színekkel ismerkedve megtanulhatnának hangszeren játszani és színes-kottát olvasni.

Az alsó tagozatos iskolai énekórák is színesebbek lennének, és megkönnyítené a tanulóknak a zenei elemek tudatosítását, ha az énekórákba beépítenék a *speciális hangszerjátékot és a speciális kottaolvasást*. Mivel van átmenet a színes-kottából az ötvonalas kottára, az iskolában sokkal könnyebben sajátítanak el a hagyományos kottaolvasást, majd későbbiekben a hangszeratanulást is.

Valamint a módszer kitalálója azoknak az ép felnőtteknek is ajánlja, akik szeretnék hangszeren játszani, mi több, együtt muzsikálni, de nem tudnak vagy már nem is akarnának megtanulni kottát olvasni, de a zenélésben örömet lelnék.

Kicsik hangszer-tanítása

A módszer arra is alkalmas, hogy a gyógykezelésben már az alsóbb osztályokban, sőt már az óvodában megkezdjük a hangszer-tanítás első lépéseit.

Éneklés

Nagyon sokat énekeljünk tanítványainknak, énekeltesük őket, hiszen a hangszeres tanulás alapja lesz ez.

Jó, ha a pedagógus hangszeren is játszik, és ezt sokat is alkalmazza. Ha több hangszeren játszik, annál több élményt tud nyújtani, annál jobban felkelti a gyerekek érdeklődését a zene, a hangszer iránt. Már egészen kicsi kortól rá kell nevelnünk a gyerekeket a hangszer tiszteletére, arra, hogy a hangszer nem játék, komoly és drága dolog, és vigyázni kell rá.

Épp ezért minden hangszernél meg kell tanítanunk őket a helyes fogásra, tartásra és megszólaltatásra.

Ritmushangszerek

A legegyszerűbb ritmushangszereknél is a fentiekben leírtak mind a feladatunk (helyes fogás, tartás, megszólaltatás stb.).

Általában a gyerekek első hangszerei a különböző ritmushangszerek lesznek, amivel kísérhetik dalikat, mondókáikat. Ezzel gyakorolják és sajátítják el az egyenletes lüktetést, később a ritmust (dobok, ritmusfa, csörgők, kis cinek stb.).

A későbbi hangszertanuláshoz is segítségükre lesz, ha elsajátítják sok gyakorlással a dalok, mondókák lüktetését, ritmusát. Belső metrumérzékük is pozitívan fejlődik.

Játék a színekkel

A hangszerjáték és a kotta olvasásának előkészítéseként gyakoroljuk a színeket különböző színfelismerő, színpárosító, színmegnevező stb. játékokkal. Használhatunk színes labdákat, kártyákat, kendőket, formákat, játékokat stb.

Rajzoljanak, fessenek minél többet különböző színekkel.

A pedagógus leleményén múlik, milyen ötletes játékokat talál ki.

A hangszertanítás első lépései

A sok változatos játék a színekkel meghozza gyümölcsét, mert nem fog gondot okozni a színek egyeztetése, még akkor sem, ha esetleg nem beszél a gyermek.

A kezdő lépésekhez szükség van színes, jól látható, érzékelhető korongokra, valamint a gyerek számára hangokként szétszedhető nagyobb méretű felszínezett metallofon hangokra és ütőre.

Fontos lépés – és nem könnyű feladat – rászoktatni arra a gyereket, hogy a hangszert helyesen üsse meg, valamint a megszólaltatás után minden esetben nézzen fel.

Ezek a kezdő lépések a kotta olvasásának megtanulásához.

Korongok

A feladat az, ha a pedagógus felmutat egy piros korongot, a gyerek szólaltassa meg az előtte lévő piros színű hangot. Fontos arra szoktatni, hogy csak akkor és annyiszor üsse meg a hangszert, ahányszor látja a korongot. A hangszer megszólaltatása után nézzen mindig fel. Ilyenkor erősen fejlődik a figyelme, a koncentrációs készsége, a fegyelme.

A következő lépésként már két korongot mutatunk tetszőleges tempóban – a pirosat és a kéket, valamint két metallofon hang van a gyerek előtt. A játék ugyanaz.

Két hanggal már dalokat is énekelhetünk és játszathatunk hozzá. Például: Csiga-biga, Szőlő síp szőlő, Cicukám kelj fel, Zsipp-zsupp, Én kis kertem kerteltem stb.

A következő lépésekben tovább bővíthetjük a hangokat, bár kissé nehézséget okoz a pedagógus számára a tempóban történő korongok mutatása, ha már a dal több hangból áll.

Összeállhat több pedagógus és gyerek egy-két különböző hanggal, és együtt is lejátszhatnak egyszerűbb kis dalokat. Ilyenkor a gyerek csak akkor játszik, ha a saját hangjának a színét látja a korongon, amit mutatnak neki. Ennél a fokozatnál már figyelniük kell a kis zenészeknek egymásra is.

A játékos gyakorlások után fokozatosan *átterheljük a kottára*. Eleinte ezek nagyméretű lapokon legyenek, jól érzékelhető, látható, színes-hangokkal. Az első kották egy hangból álljanak, teljes körlappal (negyed-Tá értékkel), amit egy pálcával mutatunk a gyerekeknek. A gyerek előtt is csak egy hang álljon.

Fontos mozzanata a feladatnak, hogy rászoktassuk őket arra, hogy csak akkor üssék meg a hangot, ha mutatjuk neki, és minden megszólaltatott hang után nézzenek fel ismét a kottába.

Bővíthetjük fokozatosan a hangkészletet hangokkal a kottában és hangszerén is, majd bevezetjük a ti-ti=nyolcad értéket és a szünet jelét. Általában a zeneileg jó képességű legkisebbek eddig a fokozatig juthatnak el, bár ne feledjük, hogy számukra ez is óriási teljesítmény. A további lépésekben a kotta mérete eléri a végső formáját, az A/4-es nagyságot.

A ZONGORAOKTATÁSRÓL

Több éves gyakorlat során azt tapasztaltam az énekórákon, hogy tanítványaim szívesen, nagy örömmel ülnek hangszerekhez játszani. Olyanok is, akik nem beszélnek, így nem is énekelnek, de a hangszernél csodát művelnek. A nagyobb tanulók a *Színes-kottát* viszonyítva hamar megtanulják, a kisebbek is hamar megértik, hogy a kezdő lépéseknél nincs is másra szükség, csak arra, hogy a kottában látott színeket egyeztessék a hangszereiken levőkkel. Sok zenei készségfejlesztő játékkal fejlődik ritmuskészségük, éneklési készségük. A gyakorlások során dalkincsük, zenei ismereteik folyamatosan bővülnek.

Ezekkel az alapokkal bátran el lehet kezdeni a hangszeres játékot.

Mint fentebb már említettem, minden hangszeres tanulás alapja az éneklés, a különböző játékos zenei feladatok, amik előkészítik a gyerekek hangszeres játékát. A zongora tanításánál sincs másképp.

Szerencsésnek vagyok mondható, hogy az énekteremben van egy pianínónk felszínezve a hangokkal, amin tanítványaim zongorázni tanulnak.

Én magam is sokat játszom zongorán a tanítványimnak, sokszor kísérem éneküket.

Talán ez is okozhatja, hogy nagy kedvvel, érdeklődéssel próbálják ki a hangszert.

Első lépések...

- A zongorát, a billentyűket elő kell készíteni a gyerekek játékára. Fel kell színezni a fehér és a fekete billentyűket a *speciális színes-kotta* színeivel.

= kerekész - felemeli a hangot, a hang neve + „isz” szótagot kap: pl: D – Disz, G – Gisz
 b = bé - leszállítja a hangot, a hang neve + „esz” szótagot kap: pl: D – Desz, G – Gesz
 ■ = feloldó jel – visszamódosítja a hangot eredeti hangra, feloldja a: # és a b jeleket

21. ábra: A zongora hangjai

- A két kézzel való játéknál elengedhetetlen, hogy meg kell tanulniuk a *jobb kéz-balkéz használatát*. A kottákban is a két kéz szólama szerepel. Ehhez, valamint az ujjak számozásához, az ujjrend kialakításához nyújt segítséget, hogy két, eltérő színű kezet (zöldet és pirosat) ragasztottam a zongorára, beleírva a jobb-baloldalak nevét és az ujjak számozását (1. kép). Ez mindig szem előtt van, látják, s minden óra előtt ezt is gyakorolják a tanulók. A kotta szólamainál is látható a berajzolt két színű kéz, így pontosan tudják, hogy melyik szólamot melyik kézzel kell játszaniuk.
- *Állítható zongoraszék beszerzése*. Ez is elengedhetetlen a helyes ülés, a helyes testtartás kialakításához, hiszen a tanulók eltérő magassága miatt az állítható zongoraszékekkel pontosan lehet beállítani a tanuló helyes ülését.
- *Kétféle állagú és méretű maroklabda beszerzése*: kemény, valamint puha-rugalmas labda.

1. kép: Fénykép a zongoráról

A puha-rugalmas labda nagyon jó az ujj- és kézgymorlatokhoz, a kéz és az ujjak tornáztatásához, erősítéséhez.

A kisebb és nagyobb, keményebb labda segít a helyes kéztartás kialakításában, az ujjak gömbölyítésében, a nem lógó csuklóban.

Az órák felépítése haladó szinten

Bemelegítő gyakorlatok:

- Helyes ülés, testtartás: egyenes hát és lábtartás: talpak kényelmesen a földön.
- Kar-, kéz- és ujjgyakorlatok.
- A zongora fedelén a billentés gyakorlása.

Zongorán való játék:

- Játékos feladatok a szerialitás (a hangok sorrendjének) gyakorlására váltott, majd két kézzel. (Egyszerű skálagyakorlatok.) Lehetnek párhuzamos, ellentétes, tükörképes mozgások. Játshatók fehér és fekete billentyűkön egyaránt.
- Régi darabok gyakorlása, ismétlése.
 A darab lejátszása, gyakorlása jobb kézzel, majd bal kézzel, végül együtt. Szép előadásra való törekvés (dallamívek, dinamika figyelembe vételével)
 Esetleg fejből való játék (zenei emlékezet fejlesztése).
- Új mű tanulása:
 Tanári bemutatás a zongorán. Ha ismert a dal, eléneklése, elénekeltetése. A darab lejátszása, gyakorlása jobb kézzel, majd bal kézzel, végül együtt.

Az óra befejezése:

- „Játék” a zongorán: Improvizációs készség fejlesztése önállóan, vagy tanárral együtt négykezes játssza (érzelmek, hangulatok kifejezése feketebillentyűkön, pentaton rendszerben).
- Esetleg érdeklődés felkeltése újabb darab megtanulására, zenehallgatással, vagy tanári előadással.

Természetesen a didaktikai mozzanatok nem egyik óráról a másikra valósulnak meg, hanem egy hosszú folyamatban, sok-sok gyakorlással. Egyéntől függően, differenciált feladatok adásával, mint ahogy az iskolai élet más-más területein is történik a gyógypedagógián. Itt is mindig magából a gyerekből indulunk ki, jól kell ismernünk a személyiségét, a terhelhetőségét, érdeklődését, készségeit, képességeit. Meg kell határoznunk, hogy milyen területeket szeretnénk fejleszteni, tudnunk kell, hogy mennyit és mit bírhat el, hiszen soha nem szabad elfelejtenünk, hogy a zene, a muzsika, a hangszerjáték által a legfőbb célunk az, hogy mindezt örömmel tegye, a zenélés örömet okozzon tanítványainknak.

Hogy mely területek fejlődnek a hangszerstanulás által és melyeket kell fejleszteni, vissza kell utalnom a tanulmányom elejére, ahol rendszerbe foglalva leírtam a *zenei neveléssel összefüggő általános fejlesztési területeket és a zenei képességfejlesztés területeit, feladatait*.

Kották felépítése, a gyakorlatok egymásra építettsége a zongorajátéknál

A kottából való játék alapja, hogy a gyermek megismerje a *színes-kottát*.

Ismerje a hangok színeit, a ritmusjelöléseket. A megismerés metodikáját már fentebb kifejtettem. A zongora tanításánál annyiban tér el, hogy a több hangból álló daloknál először olyanokat zongoráztatunk, ahol az 5 ujj-5 hang megegyezik, sorban egymás után szerepelnek, nincs ujj-áttevés, ujj-átemelés. Nem könnyű feladat tanítványaink számára a hangok és az ujjak sorba rendezése.

Természetesen a fokozatosság, az egymásra épülés, a koncentrikusan bővülő ismeretátadásra törekszünk most is.

Jobb kezes játék

Egy teljesen kezdő tanulóval, az egyhangos játékkal kezdjük a foglalkozást. Később beléphet a két, majd három stb. a többi hangot is szerepeltető dalok, míg végül minden hangot fokozatosan megismer, kipróbál.

Bal kéz bekapcsolódása

A különbség csak annyi a speciális hangszerekhez képest, hogy míg ott sok esetben csak az egyik kéz dolgozik – eggyel penget, eggyel üt –, a zongoratanulásnál nemcsak az egyik kéz dolgozik, hanem a gyakorlatokat mind a két kéznek közel azonos szinten végre kell hajtania.

Például, ha sikerül lejátszani a gyerekeknek a *Csiga-biga...* c. dalt jobb kézzel, játszassuk el bal kézzel is. Itt már tudatosíthatjuk a magasabb-mélyebb hangokat, és jelölésüket, hiszen a jobb kéz az egyvonalas oktávon és feljebb játszik, a bal kéz pedig a mélyebb kisoktávon.

Ha ügyes a gyerek, igazi örömet adhat neki, ha mind a két kezével játszhatja ugyanazt a dallamot, vagyis unisonoba adhatja elő a darabot.

Lassan beléphet az előadásba a két kéz eltérő játéka, a két kéz függetlenítése.

- Eleinte legyen a jobb kézben a dallam, bal kézben pedig egy hang *egyenletes ritmusban*. Például, ha C-dúrban vagyunk, a bal kéz hangja lehet végig fekete. (C hang)
- A következő lépésben *egyszerű dallamú és ritmusú balkezes kíséretet* játszhatunk a jobb kéz dallamához.

- A következő lépésben a bal kéznél az egyszerű kíséretbe beléphetnek a *két bangos egyszerű akkordok*.
- A végén bonyolódhat a bal kéz kísérete ritmikailag és dallamilag is.
- Nehezebb feladat, ha a *dallamot bal kézbe tesszük át*, és a jobb kéz lesz a kíséret.

2. kép: Kétkezes játék

Újjrend kialakítása

Az első próbálkozások sok esetben csak egy ujjal történnek. Ez nem baj, hagyjuk a gyereket, örömet okoz neki. Fokozatosan, a fokozatosság elvének betartásával vezetjük rá őket, hogy használják az összes ujjukat. Eleinte olyan dalokat tanuljanak, ahol nem okoz nagy gondot az ujjak elhelyezése a zongorán. A bal és jobb kéznél az 1-5 ujjak használata a jó.

Problémát a hüvelykujj billentése okozhat, mert rövidebb a többihez képest, és sok esetben, hogy elérjék azzal az ujjukkal is hangot, kicsavarják a kezüket. A megoldás annyi, hogy megmutatjuk a tanítványunknak, hogy tegye az egész kezét játék közben beljebb a klaviatúrára, s így már nem lesz probléma a hüvelykujj használata sem.

Később, haladó szinten elsajátíthatják a tanulók a bonyolultabb ujjalátévéseket, ujjátévéseket.

Szép előadásmód

Igyekezzünk mindig arra törekedni, hogy tanítványaink a lehetőséghez mérten szépen játsszanak. A legegyszerűbb dalocskát is formáljuk meg zeneileg. Hívjuk fel a figyelmet a lágy billentésre, a dallamívek megformálására, a dinamikára, a záróhangok lekerekítésére. Ezzel muzikalitásuk sokat fejlődik.

Improvizáció

A zenei kreativitás egyik legkiválóbb eleme az improvizáció.

Sokan az improvizációt a *jazz*-zal köthetik össze, s talán felmerülhet a kérdés, hogy a mi tanítványaink ezt a feladatot, hogyan tudnák megoldani? Jazz játékokra nem igazán lehet megtanítani őket. Esetünkben az improvizációs játékok inkább az önkifejezést, az érzelmek, hangulatok kifejezését jelentik.

Gyakran tapasztalhatjuk, hogy a gyermek, ha a billentyűk közelébe kerül, ütögeti, esetleg összevissza csapkodja a hangokat. Ez is lehet éppen az önkifejezés eszköze, de valójában nem ez a célunk. (Meg kell jegyezni, néha ez a játék is lehet feszültség oldó a gyermek számára.)

Bizonyos zenei szabályokat nem ismervén, az improvizációs gyakorlatból nem születik igazán szép mű.

Mégis hogyan lehet improvizálni úgy, hogy a produktum ballgatható legyen?

A titok az, hogy mindez a fekete billentyűkön történjen.

A fekete billentyűk sora egy pentaton hangrendszert képvisel, és szinte itt bármelyik hangot leütjük egymással, konszonánsan (jól hangzóan) szól.

Példák az improvizációs játékokból:

Tanárral együtt négykezes játék:

Figyeld meg, hogy hogyan játszom, és játsszál te is úgy, ahogy én! (Itt a gyerek megfigyel és utánoz.)

- halk-hangos
- gyors-lassú
- staccato-tenuto (rövid és hosszú hangok)
- Most te játsszál és én utánozlak le!
- (Itt már a gyerek találja ki a zenei elemeket, a tanár utánozza a tanítványt.)
- Játsszuk el a vihart! – improvizációs lehetőség
- Játsszuk el a napfelkeltét!
- Játsszuk el, hogy sötét van!
- Játsszuk el, hogy szomorú-vidám vagy!
- stb.

Címkitalálós játékok:

- Tanár zongorázik, gyerek címet ad.
- Gyerek zongorázik, tanár próbálja meg kitalálni a mű címét.
- stb.

Önálló zongorajáték:

- Hogyan játszánád el, hogy megérkezett az elefánt?
- Hogyan játszánád el, hogy a kismadár vidám?
- Hogyan játszánád el a medve és a pillangó beszédét?

- Hogyan játszánád le a veszekedőket?
- stb.

S megannyi ötlettel lehet színesebbé tenni a zenei játékokat, amivel a gyerek figyelme, fegyelme, képzelete, önkifejezése, improvizációs készsége, térbeli tájékozódása, finommotorikája, zeneisége, muzikáltsága stb. mind fejlődik.

Közben örömmel tölti el, nagyon jól szórakozik, gátlásai, feszültségei oldódnak.

Kották képe

A zongorakották kicsit eltérőek a speciális hangszerek kottáitól.

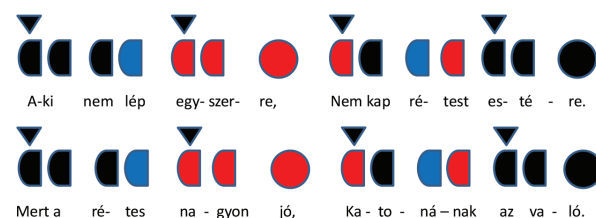
Nem a színek és ábrák jelölésében, hanem a formájában. Amíg a speciális hangszereknél egy gyerek általában csak egy szólamot játszik, a zongorajátéknál két szólam – jobb és bal kéz-, szólal meg egyszerre.

- A bal kéz kottáját kisebb ábrákkal jelölhetjük.
- Ne felejtsük el a bal kéz ábraiba a fekete pöttyöket berajzolni (mélyebb hangfekvés).
- Használhatunk szólam összekötő vonalakat.
- Nagyon fontos a helyes partitúra írásmód, ami azt jelenti, hogy a hangok értékeinek megfelelően kell megrajzolni a jobb kéz bal kéz szólamát.
- Írjunk újrendet a játék megkönnyítésére.
- Ha a tanuló képességei engedik, lépünk egy következő fokozatra, vezessük át a kottairást a hagyományos kottához.

Nézzünk egy példát a *Aki nem lép egyszerre...* magyar gyermekdalon bemutatva.

A 22. ábrán maga a dallam látható.

Ez a kottairás megegyezik a speciális hangszerekével. Kezdetekkor ilyen kottákból lehet játszani a tanulókkal a darabokat. Zongorázhatjuk jobb és bal kézzel egyaránt.

22. ábra: Zongorakotta: 1. Aki nem lép egyszerre...

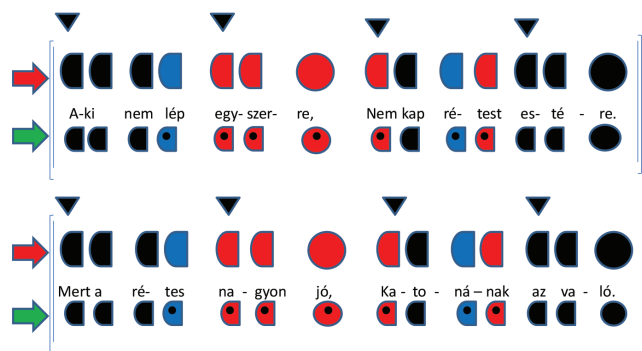
A 23. ábrán az *unisono* játék látható és belépnek a zongorajelölések.

A két kéz, különböző magasságban, ugyanazt a dalt játsza egyszerre. A bal kéznél a dallamban ezt a fekete pötty jelöli.

Láthatjuk, hogy a balkéz ábrái minden esetben kisebbek, ez segít megkülönböztetni a két kéz szólamát, valamint a két szólam – az igazihhoz hasonlóan –, össze van kötve.

A sor elején itt most piros és egy zöld nyíl jelzi, a jobb, illetve bal kezet.

Aki ügyesen rajzol, jobb, ha egy-egy kezet rajzol a nyilak helyett, olyat, ami a zongorára is fel van ragasztva. Később ezek a jelölések már elhagyhatók.

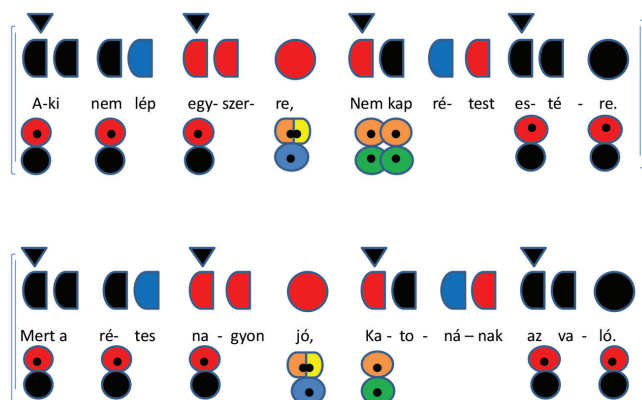
23. ábra: Zongorakotta 2. Unisono játék

A 24. ábrán *akkordokkal* látható a dallam. (A kotta haladó szint.)

Az akkordokat egymás fölött lévő hangokkal jelöljük összeérintve. Alulra rajzoljuk az akkord alsóbb hangját, fölé a magasabb hangját.

Megfigyelhetjük, hogy az első sorban már egy módosított „bé” hang is szerepel, valamint két-két kör-lap vízszintesen összeérintett félértékű TÁ-Á akkord.

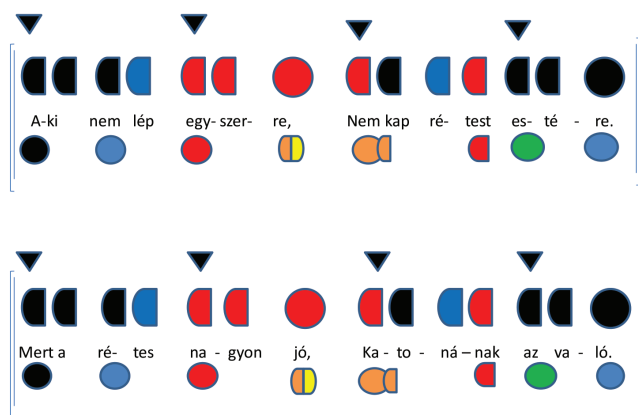
Zeneileg így helyes leírni, azonban ez a négy egymáshoz rajzolt kör-lap a gyerekeket megzavarhatja. Elegendő úgy jelölni a hosszabban tartott hangot, amint a második sorban látható.

24. ábra: Zongorakotta 3. – Akkordokkal

A 25. ábrán mozgó *kísérőszólammal* látható a dallam. (A kotta haladó szint)

Megfigyelhetjük a módosított „bé” hangot, a nyújtott ritmust, valamint a folyamatosan mozgó dallamvonalat.

25. ábra: Zongorakotta 4. – Kísérőszólammal

A 26. ábrán látható az *átvezetés a hagyományos kottába*.

A dallam jobb kézben ötvonalon van, de színekkel jelölve. Itt most dó-kulcsot használtam, de violinkulcsal is helyettesíthető.

A bal kéz kottája még a színes jelölés.

26. ábra: Zongorakotta 5. – Átvezetés

A fenti példán kifejezetten nem kezdő szintű kottával illusztráltam a fokozatokat. Természetesen a dalt sokkal egyszerűbb kíséretekkel is lehet játszani, ha a gyerek képessége úgy kívánja meg.

Iskolai gyakorlatban

A „Csalogány”-iskolában (1034 Budapest, San Marco utca 48–50.) ahol szegregáltan értelmileg akadályozott gyerekek élnek, 16 éve tanítom az ének-zenét. 2005 óta intézményünkben a főváros által engedélyezett, általam kidolgozott és bevezetett *Emelt szintű ének-zenei nevelés* folyik kísérleti jelleggel.

Talán az olvasó elcsodálkozik az „emelt-szintű” elnevezésen, hiszen ez a fogalom csak normál iskolák ének-zene tagozatán hallható.

Mit is jelent ez a gyógypedagógián?

1. Az énekórák minden évfolyamon *Kodály-módszerrel*, kodályi szellemben folynak, énekszakos tanárral. (Erről már írtam a Fejlesztő Pedagógia 17. évf. 2006. 2. számában.)
2. Minden gyermek az énekórákba beépítve – tehetségétől függetlenül –, megismerkedhet a *Speciális Színeskotta-módszerrel*. Intézményünkben bevezettem a

- kottaolvasás tanulását, a hangszeres játékot, a hangszer tanulást és a hangszeres együttzenélést. Óvodánkban is elkezdtek a módszer alapjainak lerakását.
3. Kiemelt helyet kap intézményünkben a *Tebetség-gondozás*. A legtehetségesebb gyerekek kórusban énekelhetnek – *Csalogány Kórusban* – és zenekarban játszhatnak – *Csalogány Zenekarban*. A kórus és a zenekar együtt is muzsikál.
4. Zenei nevelésünkben fontos helyet kapnak még a *zenei fejlesztő foglalkozások* és a *zeneterápia*. Azoknak a gyerekeknek, akiknek egyéni foglalkozásra, egyéni fejlesztésre van szükségük, egy- vagy kétszemélyes zeneterápiás megsegítést kapnak. A zeneterápiás foglalkozásokon mindig a gyermek egész személyiségéből fakadó, célirányos, tudatos fejlesztés, rehabilitáció, rehabilitáció történik a zene, a muzsika eszközeivel.

5. 2009-es tanévtől bevezettem minden gyermek számára szintén az énekórákba beépítve a speciális módszerrel történő: *Zongorajátékot*.

Remélem tanulmányommal sikerült segítséget nyújtani az érdeklődőknek, azoknak a kollégáknak, akik szeretnének ezzel foglalkozni, szeretnék a rábízott embereket, gyerekeket megismertetni a zenélés, a muzsikálás örömeivel. Nem biztos, hogy mindenben az az üdvöztető, amit leírtam – saját tapasztalataimból indultam ki –, sok mindenre úgyis az ember maga jön rá a gyakorlatban. Ne féljünk nyitottak, kreatívak lenni.

Akinek személyes segítségre is szükség volna, nyugodtan keressen meg (fabenyi.reka@gmail.com).

Befejezésül ezzel a szép gondolattal zárnám a dolgozatomat:

„...amit teszünk, csak egy csepp a tengerben. Anélkül a csepp nélkül azonban sekélyebb volna a tenger!”
Kalkuttai Boldog Teréz

KÖZLEMÉNY

Az I&I Informatika és Iskola Alapítvány

ezúton szeretne köszönetet mondani mindazoknak a magánszemélyeknek, akik személyi jövedelemadójuk 1%-ával támogatták tevékenységünket.

A kapott összeget az alapítványi céloknak megfelelően használtuk fel: a Dusza Árpád Országos Programozói Emlékverseny megrendezésének támogatására.

Köszönjük, ha felajánlásukkal a jövőben is támogatják tevékenységünket!

I&I Informatika és Iskola Alapítvány
1043 Budapest, Munkásotthon u. 27.
Adószám: 19675084-1-41